

**YOSHLARNING KITOBXONLIK MADANIY ATINI
OSHIRISHDA KUTUBXONALARNING ROLI**

Bekchanova Ulbolsin

O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti Nukus filiali

“Kutubxona-axborot faoliyati” ta’lim yo‘nalishi

2-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: Aytimova Dilbar

O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti Nukus filiali

“Kutubxona faoliyati” kafedrasi dotsenti

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada yoshlarning kitobxonlik madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishda kutubxonalarning o‘rni hamda ahamiyati yoritilgan. Zamonaviy axborot texnologiyalari davrida yoshlarni kitob mutolaasiga jalb etish, ularda mustaqil fikrlash va ma’naviy dunyoqarashni rivojlantirish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, kutubxonalarda tashkil etilayotgan innovatsion xizmatlar, elektron resurslar, kitob targ‘iboti tadbirlari hamda kitobxonlikni oshirishga qaratilgan loyihalarning samaradorligi ko‘rib chiqilgan. Maqolada yoshlar o‘rtasida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishning dolzarb muammolari va ularning yechimlari yuzasidan takliflar berilgan.

Kalit so‘zlar: kitobxonlik madaniyati, yoshlar, kutubxona, axborot-resurs markazi, elektron kutubxona, mutolaa, ma’naviyat, axborot texnologiyalari, kitob targ‘iboti, innovatsion xizmatlar.

Abstract: This scientific article highlights the role and importance of libraries in the formation and development of a reading culture among young people. In the era of modern information technologies, the issues of attracting young people to book reading, developing independent thinking and a spiritual worldview in them are analyzed. Also, the effectiveness of innovative services, electronic resources, book promotion events and projects aimed at increasing reading organized in libraries is considered. The article presents current problems of developing a reading culture among young people and offers suggestions for their solutions.

Keywords: reading culture, youth, library, information resource center, electronic library, reading, spirituality, information technologies, book promotion, innovative services.

Yoshlarning kitobxonlik madaniyatini oshirish bugungi kunda jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Chunki kitob insonning dunyoqarashi, tafakkuri, ma’naviyati va bilim saviyasini rivojlantiradigan asosiy vositalardan biridir. Ayniqsa, yosh avlodni ma’naviy barkamol, mustaqil fikrlaydigan

va intellektual salohiyatga ega inson qilib tarbiyalashda kitobxonlik muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli kutubxonalar yoshlarning kitobga bo'lgan qiziqishini oshirishda, ularda mutolaa madaniyatini shakllantirishda asosiy ma'naviy-ma'rifiy maskan sifatida faoliyat yuritadi. Hozirgi globallashuv va axborot texnologiyalari rivojlangan davrda yoshlarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish dolzarb masalaga aylangan. Internet, ijtimoiy tarmoqlar va turli elektron vositalar yoshlarning e'tiborini ko'proq jalb qilmoqda. Natijada ayrim hollarda kitob o'qishga bo'lgan qiziqish pasaymoqda. Bunday sharoitda kutubxonalar zamonaviy usullar asosida faoliyat yuritishi, yoshlarni kitobxonlikka jalb etishning yangi shakllarini ishlab chiqishi zarur bo'ladi.

Kutubxonalarning asosiy vazifalaridan biri — foydalanuvchilarga axborot va bilim manbalarini yetkazib berishdir. Kutubxonalar orqali yoshlar ilmiy, badiiy, tarixiy va ma'rifiy adabiyotlardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Kitob mutolaasi esa yoshlarning nutq boyligini oshiradi, fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi hamda ularning ma'naviy dunyosini boyitadi. Ayniqsa, badiiy adabiyotlar insonda estetik did, vatanparvarlik, insonparvarlik va milliy qadriyatlarga hurmat tuyg'ularini shakllantiradi. Bugungi kunda kutubxonalarda an'anaviy xizmatlar bilan bir qatorda zamonaviy axborot texnologiyalariga asoslangan elektron xizmatlar ham keng joriy etilmoqda. Elektron kutubxonalar, elektron kataloglar, onlayn ma'lumot bazalari va raqamli resurslar yoshlarning axborot olish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Masalan, elektron kataloglar orqali kerakli adabiyotlarni tez topish, elektron kutubxona tizimlari orqali esa masofadan turib kitob o'qish imkoniyati yaratilgan. Bu esa yoshlarning kitobxonlikka bo'lgan qiziqishini yanada oshirmoqda.

Kutubxonalarda o'tkaziladigan turli ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar ham yoshlar kitobxonligini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Jumladan, kitob taqdimotlari, "Eng faol kitobxon" tanlovlari, ijodiy uchrashuvlar, adabiy kechalar va mutolaa aksiyalari yoshlarni kitob o'qishga rag'batlantiradi. Bunday tadbirlar orqali yoshlar nafaqat yangi kitoblar bilan tanishadilar, balki o'z fikrlarini erkin bayon qilish, mushohada yuritish va tahlil qilish ko'nikmalarini ham rivojlantiradilar. Shuningdek, axborot-resurs markazlari faoliyati ham yoshlarning kitobxonlik madaniyatini oshirishda katta ahamiyatga ega. Axborot-resurs markazlari zamonaviy texnik vositalar bilan jihozlangan bo'lib, foydalanuvchilarga tezkor va ¹sifatli axborot xizmatlarini ko'rsatadi. Bu markazlarda internet tarmoqlari, elektron ma'lumot bazalari, multimedia vositalari va raqamli resurslardan samarali foydalanish imkoniyati mavjud. Natijada yoshlar ilmiy izlanishlar olib borish, mustaqil ta'lim olish va dunyo axborot resurslaridan foydalanish imkoniga ega bo'lmoqda.

Yoshlar o'rtasida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda oilaning ham o'rni

¹ Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. — Toshkent: O'zbekiston, 2021. — 464 b.

G'aniyeva M., Ahmedova Z. Kutubxonashunoslik asoslari. — Toshkent: Tafakkur, 2019. — 224 b.

beqiyosdir. Agar oilada kitobga mehr va mutolaa muhiti mavjud bo'lsa, farzandlarda ham kitob o'qishga qiziqish shakllanadi. Kutubxonalar ota-onalar bilan hamkorlikda turli kitobxonlik loyihalarini amalga oshirishi orqali yoshlarning mutolaa madaniyatini yanada rivojlantirishi mumkin. Mamlakatimizda ham kitobxonlikni rivojlantirish davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish bo'yicha turli qaror va dasturlar qabul qilinmoqda. Kutubxonalar fondini boyitish, zamonaviy texnologiyalar bilan ta'minlash hamda yoshlarni kitobga jalb etishga qaratilgan loyihalar amalga oshirilmoqda. Bu esa yosh avlodning bilimli, ma'naviy yetuk va intellektual salohiyatli bo'lib voyaga yetishiga xizmat qiladi. Kutubxonalar yoshlarning kitobxonlik madaniyatini oshirishda muhim ma'naviy-ma'rifiy maskan hisoblanadi.

Zamonaviy kutubxona xizmatlari, elektron resurslar va innovatsion texnologiyalar yoshlarni kitob mutolaasiga keng jalb etmoqda. Yoshlar o'rtasida kitobxonlikni rivojlantirish esa jamiyatning ma'naviy taraqqiyoti va kelajak rivoji uchun muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Yoshlarning kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogika, kutubxonashunoslik, sotsiologiya va axborot kommunikatsiya texnologiyalari bilan chambarchas bog'liq bo'lgan ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Kitobxonlik madaniyati insonning axborotni tanlash, tahlil qilish, anglash va undan samarali foydalanish ko'nikmalarini o'zida mujassamlashtiradi. Shu jihatdan kutubxonalar jamiyatning intellektual salohiyatini oshiruvchi asosiy ijtimoiy institutlardan biri sifatida muhim ahamiyat kasb etadi.

Ilmiy tadqiqotlarda kitobxonlik madaniyati shaxsning ma'naviy va intellektual rivojlanish darajasini belgilovchi omil sifatida baholanadi. Mutolaa jarayoni inson tafakkurini rivojlantiradi, analitik fikrlash qobiliyatini kuchaytiradi hamda axborotni tanqidiy tahlil qilish ko'nikmasini shakllantiradi. Ayniqsa, yoshlar ongida ilmiy dunyoqarashni shakllantirishda kitob va kutubxonaning o'rni beqiyosdir. Chunki yosh avlodning bilim olishga bo'lgan ehtiyoji asosan axborot-resurs markazlari va kutubxona tizimlari orqali qondiriladi. Zamonaviy kutubxonashunoslikda kutubxonalar nafaqat kitob saqlovchi maskan, balki axborot-kommunikatsiya markazi sifatida talqin qilinmoqda. Hozirgi davrda an'anaviy kutubxona modeli o'rnini innovatsion va raqamli kutubxona tizimlari egallamoqda. Elektron kataloglar, avtomatlashtirilgan axborot-kutubxona tizimlari, raqamli ma'lumot bazalari va virtual kutubxonalar foydalanuvchilarga tezkor va qulay xizmat ko'rsatishni ta'minlamoqda. Bu esa yoshlarning axborotga bo'lgan ehtiyojini samarali qondirish bilan birga, ularning kitobxonlik faoliyatini ham faollashtirmoqda.

Ilmiy nuqtai nazardan qaralganda, yoshlarning kitobxonlik madaniyatini oshirishda kutubxonalarning quyidagi funksiyalari alohida ahamiyatga ega: Birinchidan, axborot funksiyasi. Kutubxonalar foydalanuvchilarni ilmiy, badiiy, siyosiy, tarixiy va ma'rifiy axborot bilan ta'minlaydi. Bu jarayon yoshlarning bilim

doirasini kengaytiradi va ularda mustaqil ta'lim olish kompetensiyasini shakllantiradi. Ikkinchidan, tarbiyaviy funksiyasi. Badiiy adabiyotlar va ilmiy ²manbalar orqali yoshlarda milliy qadriyatlarga hurmat, vatanparvarlik, insonparvarlik va ma'naviy-axloqiy fazilatlar rivojlanadi. Kutubxonalar ma'naviy tarbiya markazi sifatida yosh avlodning ijtimoiy ongini shakllantirishga xizmat qiladi. Uchinchidan, kommunikativ funksiyasi. Zamonaviy kutubxonalar turli uchrashuvlar, davra suhbatlari, konferensiyalar va kitob taqdimotlari orqali yoshlarning ijtimoiy faolligini oshiradi. Bu esa yoshlarning fikr almashish va ilmiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi. To'rtinchidan, innovatsion funksiyasi. Elektron kutubxonalar, QR-kodli tizimlar, RFID texnologiyalari, onlayn kataloglar va masofaviy xizmatlar kutubxona faoliyatining samaradorligini oshirmoqda. Ayniqsa, yoshlarning raqamli texnologiyalarga qiziqishi kutubxonalarda innovatsion xizmatlarni rivojlantirish zaruratini kuchaytirmoqda.

Bugungi axborotlashgan jamiyatda "axborot madaniyati" tushunchasi ham dolzarb ahamiyatga ega. Axborot madaniyati insonning axborotni izlash, saralash, baholash va undan foydalanish malakasini anglatadi. Kutubxonalar yoshlarda aynan mana shu kompetensiyalarni shakllantirish orqali ularning ilmiy salohiyatini oshiradi. Shu sababli kutubxonalar faoliyati nafaqat madaniy-ma'rifiy, balki ilmiy-pedagogik ahamiyatga ham ega. So'nggi yillarda O'zbekistonda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosati kuchaymoqda. Axborot-kutubxona markazlarini modernizatsiya qilish, elektron resurslarni ko'paytirish, xalqaro standartlarni joriy etish hamda yoshlarni kitob mutolaasiga keng jalb qilish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu esa kutubxona tizimining zamonaviy ta'lim va ilm-fan taraqqiyotidagi rolini yanada oshirmoqda.

Shuningdek, xalqaro tajriba ham kutubxonalar yoshlar rivojida asosiy institutlardan biri ekanligini ko'rsatadi. Rivojlangan davlatlarda kutubxonalar "uchinchi makon" konsepsiyasi asosida faoliyat yuritmoqda. Ya'ni kutubxona nafaqat kitob o'qiladigan joy, balki ilmiy izlanish, muloqot, ijodkorlik va innovatsiyalar markazi sifatida qaralmoqda. Ushbu tajribalarni milliy kutubxona tizimiga tatbiq etish yoshlarning intellektual salohiyatini rivojlantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Yoshlarning kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda kutubxonalar strategik ahamiyatga ega ijtimoiy institut hisoblanadi. Kutubxonalar yoshlarni bilim olishga, mustaqil fikrlashga va ma'naviy kamolotga yo'naltiruvchi muhim axborot markazi sifatida jamiyat taraqqiyotida beqiyos o'rin tutadi. Zamonaviy innovatsion texnologiyalarni kutubxona faoliyatiga keng joriy etish esa yoshlar o'rtasida kitobxonlikni rivojlantirishning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi.

² Yo'ldoshev E. Elektron kutubxonalar va axborot resurslari. — Toshkent: Fan, 2022. — 210 b.

Aytimova, D. The significance of an innovative lesson in teaching bibliography. Eurasian Journal of Academic Research. <https://doi.org/https://doi.org/10.5281/zenodo.10020566>

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. — Toshkent: O‘zbekiston, 2021. — 464 b.
2. G‘aniyeva M., Ahmedova Z. Kutubxonashunoslik asoslari. — Toshkent: Tafakkur, 2019. — 224 b.
3. Qosimova M. Bibliografiyashunoslik. — Toshkent: O‘qituvchi, 2020. — 192 b.
4. Yo‘ldoshev E. Elektron kutubxonalar va axborot resurslari. — Toshkent: Fan, 2022. — 210 b.
5. Aytimova, D. The significance of an innovative lesson in teaching bibliography. Eurasian Journal of Academic Research. <https://doi.org/https://doi.org/10.5281/zenodo.10020566>
6. Aytimova, D. From the history of the formation and development of the first libraries in Karakalpakstan. Scientific Journal of the Fergana State University, 28(5), https://doi.org/10.56292/SJFSU/vol28_iss5/a49-53
7. Aytimova, D. Kutubxona axborot muassasalari faoliyatini rivojlantirishda kutubxonachi kadrlarining roli. <https://hemis.uzdsminf.uz/science/publication-scientific-edit?id=339>
8. Aytimova Dilbar. Malimleme kitابخana makemelerinde elektron resurslardi huquqiy qorgawdin aktual meseleleri. Евразийский журнал академических исследований, 3(12), 31-35. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/24074>